

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ, ЕКОНОМІЧНА РІВНОВАГА ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: ДІАЛЕКТИЧНИЙ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

ECONOMIC SUSTAINABILITY, ECONOMIC BALANCE AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE: A DIALECTICAL CORRELATION

УДК 658.5:338.1

<https://doi.org/10.32843/infrastuct42-22>

Бірбіренко С.С.

к.е.н., доцент,
доцент кафедри
економіки підприємства
та корпоративного управління
Одеська національна академія зв'язку
імені О.С. Попова

Мокруха Н.М.

студентка
Одеська національна академія зв'язку
імені О.С. Попова

Birbireno Svitlana

Odessa National Academy
of Telecommunications

Mokrukha Natalia

Odessa National Academy
of Telecommunications

У статті проаналізовано сутність понять «економічна стійкість підприємства», «економічна рівновага» та «економічний розвиток підприємства». Визначено, що у сучасній економічній літературі поняття «стійкість» плумачиться по-різному, тому розглянуто найбільш поширені визначення економічної стійкості підприємства зі встановленням взаємозв'язку між рівновагою та економічним розвитком підприємства відомих авторів та науковців з різних аспектів економічної діяльності та наукових робіт. Встановлено діалектичний зв'язок між досліджуваними категоріями, на основі чого надано авторське визначення поняття «економічна стійкість підприємства». Доведено, що дослідження цих економічних категорій передбачає аналіз та врахування всіх факторів, які впливають на формування умов стійкого економічного розвитку підприємства та країни загалом. Також визначено, що зміна стійкості чи рівноваги підприємства має як негативні, так і позитивні наслідки, які, зрештою, здійснюють вплив на економічний розвиток підприємства.

Ключові слова: підприємство, економічна стійкість, економічна рівновага, економічний розвиток, конкурентоспроможність, ефективність розвитку.

В статті проаналізована сутність понять «економічна стійкість

підприємства», «економічне рівносіе» і «економічне розвитке підприємства». Определено, что в современной экономической литературе понятие «устойчивость» толкуется по-разному, поэтому рассмотрены наиболее распространенные определения экономической устойчивости предприятия с установлением взаимосвязи между равновесием и экономическим развитием предприятия известных авторов и ученых по различным аспектам экономической деятельности и научных работ. Установлена диалектическая взаимосвязь между исследуемыми категориями, на основе чего предоставлено авторское определение понятия «экономическая устойчивость предприятия». Доказано, что исследование этих экономических категорий предполагает анализ и учет всех факторов, влияющих на формирование условий устойчивого экономического развития предприятия и страны в целом. Также определено, что изменение устойчивости или равновесия предприятия имеет как отрицательные, так и положительные последствия, которые, в конце концов, оказывают влияние на экономическое развитие предприятия.

Ключевые слова: предприятие, экономическая устойчивость, экономическое равновесие, экономическое развитие, конкурентоспособность, эффективность развития.

The article analyzes the essence of the definitions of "economic stability of the enterprise", "economic equilibrium" and "economic development of the enterprise". It is determined that the term "sustainability" is interpreted differently in the contemporary economic literature, so the most widespread definitions of economic sustainability of the enterprise are considered, with correlation between the equilibrium and economic development of the enterprise of well-known authors and scientists from different aspects of economic activity and scientific works. The dialectical relationship between the studied categories is established and on this basis the author defines the concept of "economic stability of the enterprise", which is as follows: economic stability of the enterprise is a stable state of the system, which includes equilibrium between all components of the subsystem: raw materials, production, finance, management, marketing, investment, which ensures sustainable development and has the ability not to deviate from its condition under the influence of external and internal disturbances. It is determined that the economic equilibrium is a state of the economic system, in which the proportions in economic activity ensure optimal consistency of the purpose of economic development and available resources, supply and demand, commodity and cash flows, accumulation and consumption, savings and accumulation, and other elements and indicators of the system, and in the end – the presence of sustainable economic development and the absence of economic crises. The economic development of the enterprise must be carried out in such a way that all changes occurring in the enterprise, in its technological complex, innovation, production, management and organizational activity are characterized by an equilibrium, balanced state, contribute to the preservation and improvement of profitability and stability, as well as other characteristics that meet efficiency of the enterprise. It is proved, that the study of these economic categories involves the analysis and consideration of all factors that influence the formation of conditions for sustainable economic development of the enterprise and the country in general.

Key words: enterprise, economic stability, economic equilibrium, economic development, competitiveness, efficiency of development.

Постановка проблеми. Сучасний етап господарювання для підприємницьких суб'єктів характеризується низкою як позитивних, так і негативних трансформацій, таких як динамічність розвитку світової та національної економіки, непередбачувана динаміка кон'юнктури ринків, стрімке змінювання життєвого циклу товарів, повсякчасні законодавчі корегування нормативно-правової бази, стрімкий розвиток науково-технічного прогресу, переверот усієї системи виробничих сил, науково-технічні революції. Розвиток української економіки є нині

недосконалим, має певні ознаки кризового стану й занепаду економічної активності реальної та фінансової економіки, що спричиняє суттєвий вплив на стійкість суб'єктів господарювання, які стикаються зі складнощами під час подолання наявних проблем.

Українські підприємства розвиваються циклічно, а економічний цикл складається з двох стадій, а саме експансії та рецесії, або відбувається проходження чотирьох послідовних фаз, таких як економічне зростання, розквіт, спад (рецесія) і депресія. Водночас будь-який розвиток, зокрема

економічний, завжди виступає як органічна єдність перервного й безперервного, тому в теорії економічного циклу важливе місце посідає проблема економічної рівноваги [1]. Загальні методологічні аспекти теорії економічної рівноваги вперше було досліджено К. Марксом, який виявив ознаки руйнування економічної системи, втрати нею позицій стійкості, а також закономірність тенденції повернення економіки та її окремих суб'єктів господарювання до рівноважного стану. За цим принципом циклічні спади в економіці розглядались як порушення стану рівноваги, що призводить до непередбачуваних порушень економічного розвитку підприємства. Таким чином, актуальності набувають питання визначення діалектичного взаємозв'язку під час формулювання таких економічних категорій, як «економічна стійкість», «економічна рівновага» та «економічний розвиток».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню економічного змісту категорій «економічна стійкість», «економічна рівновага» та «економічний розвиток» присвячена низка наукових досліджень таких вчених-економістів, як О.В. Гергега, І.Ю. Гришова, М. Альберт, В.А. Даниленко, О.В. Ареф'єва, І.О. Богатирьов, В.М. Геєць, Ю.А. Сімах, О.Є. Кузьмін, І.Н. Омельченко, Т.Ф. Косянчук, О.В. Глушко, О.С. Харитоновна, В.М. Ячменьова, В.І. Аранчій, О.В. Семененко, В.О. Василенко, Б.О. Ходакевич, А.В. Дакус, Н.О. Сімченко, Н.О. Побережний, Л.Р. Прийма. Ці та багато інших учених присвячують свій час вивченню теорії та методології забезпечення економічної стійкості, економічного розвитку, що сприяє підвищенню ефективності діяльності підприємства. Наукові припущення кожного з науковців є доцільними, адже спроба наукового вивчення та пізнання об'єкта дослідження відбувається під різним кутом. Однак слід зазначити, що нині гіпотези зазначених дослідників не будуть на визначенні діалектичного взаємозв'язку між досліджуваними категоріями, що відбивається у відсутності комплексної характеристики поняття «економічний розвиток підприємства», яке є поєднанням понять «економічна стійкість» та «економічна рівновага».

Сучасний підхід до визначення економічної стійкості та економічного розвитку підприємства не має комплексного спрямування та є одностороннім, бо обмежений фінансовими категоріями. Спроможність системи залишатися у відповідних заданих параметрах є головним посилом цього підходу. Таким чином, необхідність аналізу категорії «економічна стійкість підприємства» на засадах визначення понять «економічна рівновага» та «економічний розвиток» обумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сутності та змісту категорії «економічна стійкість підприємства» на основі відокремлення понять

рівноваги та економічного розвитку, а також встановлення між ними діалектичного взаємозв'язку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Довгий історичний шлях, який розпочався з пізнання та формулювання загального значення й розуміння терміна «стійкість», містить елементи всіх галузей науки. Під час формування терміна «стійкість» важливо правильно визначити напрям його використання. Термін «стійкість» застосовується в таких науках, як математика, біологія, фізика, хімія, геологія, філософія, психологія, механіка, соціологія. Запозичення цього терміна в економіку відбулося з фізики та математики. Теорії звичайних диференціальних рівнянь 1892 року російського математика й механіка Олександра Ляпунова, в яких він доводить стійкість рівноваги системи, стали відправною точкою для формування та дослідження стійкості в економіці. В математиці існують різні види стійкості щодо нелінійних систем, тому розрізняють стійкість у малому, великому та абсолютну стійкість. Математик В.М. Попов визначав абсолютну стійкість як асимптотичну стійкість нелінійної системи загалом відносно положення рівноваги. Великий вчений А.В. Михайлов, який поширив критерії стійкості у 1938 році, сформулював стійкість замкненої системи автоматичного регулювання, яку визначають за амплітудно-фазову характеристику стійкої розімкненої системи. Аналізуючи вищезазначені отримані наукові дефініції, можемо стверджувати, що формування перших передумов до визначення та загалом розроблення напрямку стійкості у сфері економіки здійснили саме математики.

Вперше поняття «економічна стійкість» було використано у 1973 році під час енергетичної кризи, коли важливо було запропонувати науково обґрунтовану, економічну та політичну систему заходів, які забезпечуватимуть стимулююче використання ресурсів задля стійкого розвитку світової економіки без втрати національного суверенітету у співвідношенні інтересів різних країн.

Стійкою визнається не будь-яка ригідна економічна система, а лише така, що тривалий час зберігає власну функціональну придатність та досягає планових/бажаних показників і стандартів виконання. Стан системи, що не розвивається, проте впродовж тривалого часу підтримує рівновагу своїх елементів, характеризується стагнацією. Збереження системою рівноваги за рахунок суттєвих внутрішніх диспропорцій може свідчити про її перебування на критичній межі стійкості. За сучасних умов концепція стійкості органічно поєднується з концепцією потенціалу, тому стійкою можна вважати лише ту систему, потенціал якої має тенденцію до зростання за мінімального відхилення статистично значущих її параметрів від рівноважного стану [2].

У сучасній економічній літературі поняття «стійкість» тлумачиться по-різному. Розглянемо най-

більш поширені визначення економічної стійкості підприємства зі встановленням взаємозв'язку між рівновагою та економічним розвитком підприємства відомих авторів та науковців з різних аспектів економічної діяльності та наукових робіт. Характеристику визначень наведено в табл. 1.

Проаналізувавши різні думки та визначення відомих авторів і дослідників, можемо сформулювати власне визначення економічної стійкості підприємства, яке є більш доцільним та повними, на нашу думку, та яке розкриває всю його сутність, оскільки характеризується наявністю діалектичного взаємозв'язку між поняттями рівноваги та економічного розвитку. Отже, економічна стійкість підприємства – це стабільний стан системи, який включає рівновагу між усіма складовими частинами підсистеми, а саме сировиною, виробництвом, фінансами, управлінням, маркетингом, інвестиціями, такий, що забезпечує стабільний розвиток та має здатність не відхилятися від свого стану під впливом зовнішніх та внутрішніх збурювань.

Ефективність системи управління, яка забезпечується за рахунок економічної стійкості та рівноваги, має властивість збереження незмінності показників системи.

Економічна рівновага – це стан економічної системи, за якого пропорції в економічній діяльності забезпечують оптимальну узгодженість мети економічного розвитку і наявних ресурсів, попиту

та пропозиції, товарних і грошових потоків, нагромадження й споживання, заощадження та нагромадження, інших елементів і показників системи, а в результаті – наявність стійкого економічного розвитку та відсутність економічних криз. Двома сторонами економічної рівноваги є дія сил рівноваги й нерівноваги, в процесі якої рівновага забезпечується через нерівновагу. Це означає, що рівновага є динамічною оптимальною нерівновагою та відіграє в економіці позитивну й негативну роль [11].

Трансформація економіки, недосконалий розвиток систем вітчизняного підприємства, технологічна відсталість та інші умови, які існують в економічних відносинах, посилюють можливість появи нових загроз, які безпосередньо необхідно контролювати та вирішувати задля забезпечення в майбутньому економічного розвитку підприємства.

Стосовно категорії «економічний розвиток підприємства» необхідно звернути увагу на доцільність виокремлення двох аспектів у її трактуванні, а саме у загальному та більш детальному розумінні. За детального розуміння економічний розвиток розглядається як стан або результат змінювання функціонування підприємства, трансформації підприємства з кількісного у якісний стан під впливом чинників внутрішнього й зовнішнього середовища. У загальному розумінні економічний розвиток підприємства є незворотним, спрямованим, закономірним процесом, який є

Таблиця 1

Характеристика визначень поняття «економічна стійкість» зі встановленням взаємозв'язку між рівновагою та економічним розвитком

Автор	Визначення економічної стійкості
Ж.Н. Казієва	Стійкість визначає можливість самоорганізації, саморегулювання щодо внутрішніх елементів та адаптаційні можливості вміння нейтралізувати несприятливі явища або пристосуватися до них без зміни своїх сутнісних якостей функціональних і структурних характеристик по відношенню до зовнішніх. Причиною виникнення нестійких станів є порушення рівноваги між елементами системи, а також між внутрішнім і зовнішнім середовищем [3, с. 17].
В.М. Ячменьова	Стійкість у загальному вигляді зумовлена можливостями внутрішніх енергоматеріальних сил елементів організації, які здатні підтримувати її в межах характерної для неї рівноваги і які дають можливість організації зберігати структуру та виконувати свої функції стійко, надійно у змінних умовах середовища [4].
Н.В. Алексєнко	Стан його матеріальних, економічних і трудових ресурсів, їх розподіл і використання, які забезпечують розвиток підприємства на основі зростання прибутку й капіталу за збереження платоспроможності та кредитоспроможності за умов допустимого рівня ризиків [5].
С.Н. Анохін	Такий рівноважний стан промислового підприємства, за якого економічні й управлінські рішення здатні регулювати основні чинники стійкого положення підприємства, такі як управління, виробництво, фінанси, персонал і стратегія в заданих межах ризику [6].
О.М. Колодізєв, К.М. Нужний	Стан рівноваги або здатність повертатися в цей стан відкритої соціально-економічної системи (підприємство) після того, як відбулося виведення з цього стану зовнішніми та внутрішніми збурюючими впливами, за рахунок ефективного використання всіх видів ресурсів з подальшою спроможністю забезпечувати оптимальний процес їх поповнення [7].
В.А. Медведєв	Рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення у тривалій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх чинників [8].
Ю.А. Сімех	Це потенційні можливості підприємства повернутися у стан рівноваги , в якому підприємство має позитивну динаміку функціонування або не виходить за межі встановлених границь [9].
К.Г. Малінін	Адекватність системи середовищу, як зовнішньому, так і внутрішньому, що передбачає перебування параметрів системи в деякому допустимому околі, що забезпечує її функціонування й розвиток [10].

безперервною та послідовною зміною (або сукупністю змін) результатів чи положень підприємства в часі та просторі на інший за кількісними та якісними ознаками, ніж попередній стан, під впливом чинників зовнішнього й внутрішнього середовища [12]. Економічний розвиток підприємства має здійснюватися так, щоб усі зміни, що відбуваються на підприємстві, в його технологічному комплексі, інноваційній, виробничій, управлінській та організаційній діяльності, характеризувались рівноважним, збалансованим станом, сприяли зберіганню й покращенню рентабельності та стабільності, а також іншим характеристикам, які відповідають ефективності діяльності підприємства.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, поняття «економічна стійкість», «рівновага» та «економічний розвиток» мають досить багато визначень та безпосередньо мають пересічне значення під час формування історично-дослідницьких та сучасних підходів і напрямів. Будь-яка цілеспрямована система має виконувати поставлені перед нею завдання у процесі свого функціонування. Отже, розвиток підприємства залежить від спроможності збереження свого працездатного стану під час досягнення запланованих результатів, а економічна стійкість реагує та допомагає забезпечити протистояння поставленим перед підприємством загрозам. Економічна рівновага забезпечує підприємство стабільністю та реагує на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів за допомогою вжиття фінансових, економічних та організаційних заходів. Збереження незмінності показників ефективності системи управління забезпечується за рахунок економічної стійкості та рівноваги.

Розглянувши термінологію та безліч наукових статей, підсумовуючи та проаналізувавши різні думки й визначення відомих авторів та дослідників під іншим кутом зору, можемо зробити такий висновок: дослідження цих економічних категорій та понять передбачає аналіз та врахування всіх факторів, які впливають на формування умов стійкого економічного розвитку підприємства та країни загалом. Отже, зміна стійкості чи рівноваги підприємства має як негативні, так і позитивні наслідки, як, зрештою, здійснюють вплив на економічний розвиток підприємства.

Таким чином, постає необхідність здійснення подальших наукових досліджень, а саме розроблення методичних аспектів щодо оцінювання економічної стійкості підприємства, яка сформована на засадах економічної рівноваги та оцінювання кінцевого результату (ефекту), який, власне, відобразиться в рівні економічного розвитку підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Юхименко П.І., Леоненко П.М. Історія економічних учень : підручник. Київ, 2008. 639 с.

2. Козловський С.В., Рудковський О.В., Козловський А.В. Концепція управління стійкістю сучасної економічної системи як основа забезпечення її розвитку. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 4–8.

3. Казиева Ж.Н. Устойчивое развитие промышленности (теория и методология) : автореф. дисс. ... докт. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». Махачкала, 2009. 49 с.

4. Ячменева В.М. Концепция экономической устойчивости предприятий. *Культура народов Причерноморья*. 2005. № 74. Т. 1. С. 94–97.

5. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста. *Экономика і організація управління*. 2008. Вип. 3. С. 59–65.

6. Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях. Саратов : изд-во Саратовского государственного технического университета, 2000. 40 с.

7. Колодізев О.М., Нужний К.М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства. *Коммунальное хозяйство городов*. 2007. № 78. С. 238–243.

8. Медведев В.А. Устойчивое развитие общества: модели, стратегия. Москва : Академия, 2001. 267 с.

9. Сімех Ю.А. Визначення поняття «конкурентостійкість підприємства». *Вісник Міжнародного Слов'янського університету*. 2007. № 1. Т. 10. С. 12–16.

10. Малинин К.Г. Устойчивость функционирования предприятия в рыночной экономике : автореф. дисс. ... канд. экон. наук ; МГАХМ. Москва, 1997. 21 с.

11. Економічна енциклопедія : в 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний. Київ : Видавничий центр «Академія», 2000. Т. 1. 864 с.

12. Волошина О.А. Теоретичні аспекти визначення та сутності економічного розвитку підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 237–242.

REFERENCES:

1. Iukhymenko P.I. (2008) *Istoriia ekonomichnykh uchen: pidruchnyk* [History of economic students: a textbook]. Kyiv. 639 p. (in Ukrainian)

2. Kozlovskiy S.V., Rudkovskiy O.V., Kozlovskiy A.V. (2017) *Kontseptsiiia upravlinnia stiikistiu suchasnoi ekonomichnoi systemy yak osnova zabezpechennia yii rozvytku* [The concept of managing the sustainability of the modern economic system as a basis for ensuring its development]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state], pp. 4–8. (in Ukrainian)

3. Kazyeva Zh.N. (2009) *Ustoichyvoe razvytye promyshlennosti (teoriya y metodolohiya)* [Sustainable industry development (theory and methodology)] (PhD Thesis), Makhachkala. 49 p. (in Russian)

4. Iachmeneva V.M. (2005) *Kontseptsyia ekonomicheskoi ustoichyvosti predpriyatiy* [The concept of economic sustainability of enterprises]. *Kultura narodov Prychernomoria* [Culture of the peoples of the Black Sea], pp. 94–97 (in Russian).

5. Alekseenko N.V. (2008) *Ustoichyvoe razvytye predpriyatiya kak faktor ekonomicheskoho rosta* [Sustainable development of the enterprise as a factor of economic growth]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia* [Economics and management organization], pp. 59–65 (in Russian)

6. Anokhyn S.N. (2000) *Metodyka modelyrovaniya ekonomycheskoi ustoychivosti promyshlennykh predpriyatiy v sovremennykh usloviyakh* [Methodology for modeling the economic sustainability of industrial enterprises in modern conditions]. Saratov: Saratskyi derzhavnyi tekhnichnyi universytet. 40 p. (in Russian)

7. Kolodiziev O.M., Nuzhnyi K.M. (2007) *Doslidzhennia sutnosti ta zmistu ekonomichnoi stiikosti pidpriemstva* [Investigation of the essence and content of economic stability of the enterprise]. *Kommunalnoe khoziaistvo horodov* [City utilities], pp. 238–243. (in Ukrainian)

8. Medvedev V.A. (2001) *Ustoichyvoe razvytye obshchestva: modely, stratehiya* [Sustainable development of society: models, strategy]. Moskva. Akademyia. 267 p. (in Russian)

9. Simekh Yu.A. (2007) *Vyznachennia poniatia "konkurentostiikist pidpriemstva"* [Definitions of

the concept of "enterprise competitiveness"]. *Visnyk Mizhnarodnoho Slovianskoho universytetu* [Bulletin of the International Slavic University], pp. 12–16. (in Ukrainian)

10. Malynyn K.H. (1997) *Ustoichyvist funktsyonyrovaniya predpriyatiya v rynochnoi ekonomyke* [Sustainability of the enterprise in a market economy] (PhD Thesis), Moskva : MHAkHM. 21 p. (in Russian)

11. *Ekonomichna entsyklopediia* (2000) [Economic encyclopedia]. Kyiv : Vydavnychiy tsentr "Akademiia". 864 p. (in Ukrainian)

12. Voloshyna O.A. (2018) *Teoretychni aspekty vyznachennia ta sutnosti ekonomichnoho rozvytku pidpriemstva* [Theoretical aspects of definition and essence of economic development of the enterprise]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society], pp. 237–242 (in Ukrainian)